

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата мистецтвознавства, доцента кафедри музичної фольклористики
Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка

Лукашенко Лариси Валентинівни

на дисертаційну роботу Павліва Яреми Дмитровича

«Гуцульські народні скрипалі та їхня музика

(за матеріалами польових досліджень космацько-брустурської традиції)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 02 Культура і мистецтво

за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Актуальність дисертації. Протягом останнього століття українська традиційна музична культура під впливом неминучих цивілізаційних змін зазнає невпинної руйнації та згасання. Територія Карпатського регіону одна із небагатьох, де ще збереглися давні традиції, що культивувались та зберігались шляхом усної передачі протягом багатьох років. Унікальним явищем карпатської традиційної культури є добре збережена інструментальна традиція, що до сьогодні виконує активну функцію в святковому та повсякденному контексті. Однак, цей феномен, не зважаючи на велику кількість студій, до сьогодні досліджений фрагментарно та не був об'єктом комплексного культурологічно-етноорганологічного вивчення. Тому дисертація Яреми Павліва, присвячена дослідженню середовища гуцульських скрипалів космацько-брустурської традиції та вивченню їх репертуару безумовно є украй актуальною роботою, що суттєво заповнить існуючу до сих пір прогалину в студіях традиційної інструментальної музики України а також й усього слов'янського світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено згідно перспективно-тематичного плану науково-дослідницької діяльності ЛНМА імені М. В. Лисенка на 2014–2019 і 2020–2025 рр. та планових дослідницьких програм кафедри

музичної фольклористики та ПНДЛМЕ «Традиційна народна музика й етнічна історія Галичини та Волині»; «Фольклорне виконавство на західноукраїнських землях: Музиканти-професіонали та аматори» (державний реєстраційний номер 0122U000698).

Наукова новизна, ступінь наукової обґрунтованості результатів.

Музику космацько-брустурських скрипалів Я. Павлів досліджує в широкому культурологічному контексті, значно поповнюючи спектр контекстуальних об'єктів, що є певною методологічною новацією. Зокрема, він заглиблюється в історію формування та розвитку явища, вивчає творчі біографії та особливості формування традиційних професійних музикантів п'яти поколінь; вивчає особливі способи формотворення та індивідуальні виконавські манери; разом з тим розглядає спільні локально-стилістичні риси та динаміку художньо-стильових змін у відтворенні танців «Аркан» і «Гуцулка» скрипачами трьох генерацій ХХ ст.; більш того, визначає роль конкретних скрипалів-репрезентантів традиції в утвердженні, розвитку та передачі наступним поколінням музикантів локальної стилістики гри.

Я. Павлів опрацював значну джерельну базу, яку склали насамперед різночасові нотації та записи, в тому числі здійснені безпосередньо автором дослідження, що охоплюють понад 80-літній період; а також вагомий корпус праць, у яких висвітлюється етномузикологічно-методологічні, інструментознавчі теми, а також низка соціально-історичних, етнографічних, культурологічних та інших суміжно-дисциплінарних питань. Здобувач виконав поетапно сплановане дослідження, що складалося із експедиційного, систематизаційно-транскрипційного, науково-аналітичного та апробаційного періодів. Така стратегія в результаті дозволила створити власну новаційну системну науково-теоретичну концепцію вивчення професійної скрипкової музики гуцулів.

Окремо слід зазначити універсальність наукового методу дисертанта, оскільки він, окрім того, що протягом останніх десяти років

зарекомендував себе як ретельний та вдумливий науковець, є дипломованим скрипалем, що дозволило йому, окрім теоретичних методів, застосувати й практичні підходи безпосередньо у дослідженні репертуару, що сприяло глибині, скрупульозності та детальному вивченню локальних та індивідуальних стильових аспектів досліджуваної скрипкової традиції.

Автор дисертації, опираючись на методологічні принципи сучасного етноінструментознавства, спрямовані на комплексний підхід «інструмент – виконавець – музика» вперше виявив та обґрунтував стилістичні особливості гри кращих космацько-брустурських скрипалів, проаналізував їх внесок в утвердження та розвиток локального музичного діалекту, здійснив та опублікував повні транскрипції різночасових записів танців «аркан» і «гуцулка», тощо. Окрім цього, результати було апробовано у 19 публікаціях, в тому числі в фахових та закордонних виданнях та низці виступів на міжнародних та національних наукових конференціях. Отож достовірність та обґрунтованість отриманих результатів не викликають сумнівів.

Оцінка змісту, завершеності та оформлення дисертації. Назва дисертаційної роботи є чіткою і зрозумілою. Її структура – логічна та послідовна. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел та об'ємних (180 с.) додатків, що вміщують нотні транскрипції, мапи, рисунки та світлини. Загальний обсяг дисертації – 422 с.

У вступі роботи автор чітко визначив актуальність теми, мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, методологічну базу, методи та підходи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення тощо.

У Першому розділі розглядається історія розвитку гуцульського традиційного скрипкового виконавства, досліджується роль скрипки в житті та світогляді пересічних гуцулів та професійних музикантів на матеріалі різножанрових усних та друкованих джерел, зразків художньої творчості. Вивчаються шляхи формування та виокремлення професійної

форми музикування, утвердження вимог та критеріїв оцінки музикантів-скрипалів. Коротко прослідковано історію інструментарію, виникнення та розвиток репертуару. Завершує розділ огляд джерелознавчої бази гуцульського скрипкового виконавства та окреслення наукового апарату дослідження.

Другий розділ розпочинається дослідженням хронографу діяльності скрипалів-капельмейстерів космацько-брустурської традиції, від піонера та фундатора Василя Вардзарука та через його послідовників п'яти генерацій. Звернуто увагу на шляхи передачі традиції; визначено три сублокальні осередки. Досліджується творча діяльність трьох видатних скрипалів-репрезентантів космацько-брустурської традиції – Кирила Линдюка, Івана Соколюка та Миколи Сіреджука, а саме – виявляються індивідуальні підходи у трактуванні кожним із них традиційного репертуару, композиційних методів та структури жанрів «до танцю».

Третій розділ присвячено дослідженню танцю «аркан». У перших підрозділах подано загальну характеристику, зроблено музично-текстологічний аналіз фрагментів та цілісних давніх версій аркана. Друга частина розділу присвячена музично-текстологічному та стилістичному аналізу танцю в чотирьох виконавських версіях. Визначено підходи скрипалів різних генерацій до використання тематизму та формотворення танцю, простежено процес уніфікації та інші зміни. Виявлено спільні стилістичні риси в інтерпретуванні «аркана» також виокремлено індивідуальні підходи чотирьох скрипалів різних генерацій космацько-брустурської традиції до побудови драматургії цього танцю.

У четвертому розділі зроблено етномузикознавчий аналіз фрагментів та дев'яти цілісних композицій «Гуцулки», транскрибованих особисто дисертантом, від скрипалів трьох генерацій космацько-брустурської традиції, що дав змогу виявити індивідуальні особливості інтерпретування жанру кожним скрипалем (1); виокреслити формотворчі, фактурні, стильові риси щодо відтворення жанру означеної традиції (2); простежити

динаміку художньо-стильових змін у виконанні танцю впродовж ХХ ст. (3). На основі аналізу доведено та визначено основні етапи еволюції стилістики «Гуцулки», проаналізовано та окреслено причини трансформації жанру.

У висновках окреслюються основні результати та підсумки роботи а також наголошується на практичному значенні шляхом впровадження науково-реконструктивної в навчальний процес музичних закладів України.

Дисертацію доповнює вагома нотна збірка, що ілюструє теоретичний виклад, а також демонструє високу кваліфікацію Я. Павліва як професійного транскриптора скрипкової музики.

Теоретичне значення роботи полягає в напрацюванні та методологічному обґрунтуванні *власної науково-теоретичної концепції* формування, розвитку і функціонування потужної інструментальної та зокрема скрипкової традиції на території восьми сіл Галицької Гуцульщини, що може бути використана у дослідженнях інших локальних та регіональних скрипкових та ансамблевих традицій.

Виконаний Я. Павлівим детальний музично-тектологічний та виконавський аналіз чотирьох версій «аркана» та дев'яти цілісних композицій «гуцулки» дозволяють виокремити та згодом очевидно й систематизувати *сталі критерії аналізу* гуцульської (і не тільки) інструментальної музики, що заповнить існуючу суттєву прогалину в аналітичному (на відміну від вживаного переважно емоційно-інтуїтивного) підході до аналізу феномену стилю. Також в 3-му та 4-му розділах запропоновано *низку термінологічних новацій*, що суттєво доповнять та оптимізують музично-аналітичний інструментарій.

Практичне значення отриманих висновків та наукових положень роботи Я. Павліва полягає у використанні результатів дослідження а також його змісту в навчальному етномузикологічному контексті, а також введені в науковий обіг аудіо записів та цілісних транскрипцій 12

інструментальних творів, що можуть бути використані як для інструментальної реконструкції, так й для професійної композиторської творчості.

Наукові положення, розробки та висновки, представлені у дисертаційній роботі Я. Павліва, є оригінальними, науково та методологічно виваженими. Запропоноване дослідження є завершеною науковою працею, результати якої відповідають поставленим меті та завданням.

Академічна доброчесність. Дисертаційне дослідження виконано із дотриманням норм академічної доброчесності. Елементи компіляції, фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні.

Дискусійні аспекти та зауваження щодо змісту дисертації. Безумовно, як і кожна наукова робота, дисертація Я. Павліва містить дискусійні думки та твердження, що викликають певні запитання.

1) Іноді важко зрозуміти логіку послідовності викладених дисертантом положень. Наприклад, на с. 35 Я. Павлів перелічує жанри інструментального репертуару Галицької Гуцульщини в такому порядку: 1) обрядові пригри з конкретними назвами – *пригри: музичний жанр (тут і далі італіком виділені мої уточнення – Л. Л.)*; 2) питомі гуцульські танці; віддавна привнесені на Гуцульщину танці румунського та наддніпрянського походження; іноетнічні танці – *танці: музичний жанр*; 3) питомі весільно-обрядові ладканки («бервінкові») та співанки; коломийкові мелодії «до співу» в інструментальному трактуванні – *до співу: музичний жанр*; 4) коляди і колядницькі обрядові танці «Плес» та «Круглек» – *етнографічний жанр чи до співу та танцю?*; 5) полонинські мелодії «до співу», «до танцю» й «до слухання» – *етнографічний жанр, та 3 музичні жанри?*; 6) потенційно можливі програмні композиції на полонинську або побутову тематику, наприклад, як вівчар згубив і знайшов вівці – *програмні?*

З цього переліку перші три позиції ще зберігають логічно-понятійну послідовність, наступні визначені за різнорівневими критеріями. Зрозуміло, що жанрова систематизація гуцульського інструментального репертуару – завдання не із легких, але ж існує багаторівневий ієрархічний методологічний підхід Людкевича-Луканюка, який можна використати як взірець, тим паче, що на с. 74 дисертант зазначає, що «для класифікації послужила система жанрового поділу в традиційній українській інструментальній музиці, яку уклала І. Федун <...> на основі жанрової класифікації українського фольклору, розробленої Б. Луканюком [Луканюк 2017, с. 25]».

2) У розділі 1.2 «Джерелознавча база дослідження гуцульського скрипкового виконавства» (с.43) дисертант групує використану літературу за рубриками: карпатознавча, інструментознавча, етномузикознавча та музикознавча. Попри те, що перша назва логічно випадає з переліченого ряду, в тексті цього параграфу об'єднано огляд краєзнавчої, етнологічної, етноінструментознавчої, етномузикознавчої та літератури із інших дисциплін. Чи не логічніше було б розділити увесь текст на два блоки, в першому з яких розглянути праці, що стосуються об'єкту дослідження *безпосередньо* (те, що в Я. Павліва названо карпатознавчим блоком), а в другому – *опосередковано*, тобто дотичні до теми дослідження джерела, які в свою чергу можна класифікувати за дисциплінами?

3) Подекуди помітне некритичне ставлення дисертанта до гіпотез інших вчених. На мою думку, припущення (с. 42), стосовно побутування на теренах Гуцульщини якогось давнього прототипу скрипки (наприклад, такого як сербський чи хорватський однострунний смичковий інструмент гусла) із-за відсутності будь-яких аргументів (усних чи письмових свідчень, графічних зображень тощо) слід вважати сумнівною. Однак, якщо навіть припустити, що такий інструмент колись існував, то складно уявити, як довго він би еволюціонував до скрипки. Очевидно, що першими інструментами на Покутті та Гуцульщині були завезені фабричні чи

майстрові скрипки, що стали взірцем для виготовлення подібних інструментів місцевими умільцями, які започаткували та з часом відточили це ремесло.

4). При знайомстві із розділом 1.3. «Науковий апарат дослідження» виникає питання, чи є суттєвою послідовність в базовій методологічній предметно-понятійній тріаді, яку на с. 77 Я. Павлів зазначає як «музикант – інструмент – музика» а на с. 81 – «інструмент – виконавці – їхня музика»?

5) На с. 89 дисертант визначає другий (із 3-х) студійний етап навчання скрипаля («шліфование» – коректне розставлення мелодико-ритмічних наголосів <...>», крім того аспект акцентуації неодноразово характеризується у аналітичних розділах дисертації. Очевидно, що фактурні, динамічні та агогічні наголоси є важливим елементом у системі локальної чи індивідуальної стилістики, насамперед в синкретичному танцювальному жанрі. Отож, якщо припустити, що цей елемент гри викристалізовувався разом із давніми повільнішими танцями із складними рухами, порівняльний аналіз музичної канви із хореографією міг би бути досить результативним.

6) На мапі інструментальних музичних традицій Галицької Гуцульщини (рис. 1) територія березівської традиція майже повністю входить до мишинсько-печеніженської та частково космацько-брустурської. Разом з тим дисертант на с. 84 зазначає, що північно-східні та східні околиці космацько-брустурської традиції відзначаються сублокальними стилістичними рисами. Отож, цікаво, якими критеріями послуговувався автор, виділяючи так звані «субдіалекти» (Л.Л.), і чи не є березівська традиція субдіалектом мишинсько-переніженської, чи космацько-брустурської?

Загалом висловлені зауваги здебільшого заохочують до дискусії та в цілому не применшують вагомості та високого наукового та професійного рівня здійсненого дослідження.

Висновок. Дисертація Яреми Павліва «Гуцульські народні скрипалі та їхня музика (за матеріалами польових досліджень космацько-брустурської традиції)» є науковим, повноцінним та завершеним дослідженням. Загальна стратегія, методологія, зміст, структура, оформлення, кількість та якість публікацій відповідають усім вимогам. Без сумніву, робота визнається як така, що повністю відповідає сучасним вимогам МОН (згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. No 44) України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а її автор Павлів Ярема Дмитрович сповна заслуговує отримання цього наукового ступеня.

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музичної фольклористики

ЛНМА ім. М. В. Лисенка

Лукашенко Лариса Валентинівна